

УДК 65.012.8

JEL classification: D81, M21, L21

[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(52\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(52))

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ВІД ДИХОТОМІЇ ДО КОНВЕРГЕНЦІЇ

ІВЧЕНКО Євген Анатолійович

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0002-6665-2461>e-mail: ivchenko@snu.edu.ua

У статті розглянуто підходи до розуміння економічної безпеки підприємства. Проаналізовано дуалістичну природу економічної безпеки: з одного боку, вона виступає механізмом захисту від дестабілізуючих чинників, а з іншого — слугує основою для сталого розвитку, що забезпечує довготривале та ефективне функціонування економічних систем. Досліджено різноманітність підходів до розуміння економічної безпеки, зважаючи на її номінальний характер як економічного та загальнонаукового феномену, що створює ґносеологічну основу для застосування конвенціоналістського підходу у поясненні природи економічної безпеки підприємства та узгодженні взаємозв'язків між різними концепціями. Показано, що економічна безпека підприємства розглядається в рамках дихотомії «безпека–розвиток» та «безпека–захищеність», а також у контексті синтетичних і конвергентних підходів, що дозволяє поєднувати різні концепції. На засадах обмеженого конвенціоналізму розглянуто можливість використання різних підходів до трактування сутності економічної безпеки підприємства. В статті визначено взаємозв'язки між підходами, оцінено можливість їх спільного застосування та окреслено змістову узгодженість у межах конвенціональних концепцій Т. Куна та І. Лакатоса. Показано, що кожен із підходів формує передумови для побудови системного розуміння економічної безпеки, яке надалі слугує фундаментом для розробки методів її оцінки, забезпечення та підвищення.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, конвенціоналізм, конвергенція, розвиток, захищеність, конкуренція, загрози.

EVOLUTION OF THE CONCEPTS OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE: FROM DICHOTOMY TO CONVERGENCE

IVCHENKO Yevhen

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The article explores in detail the conceptual and methodological foundations of understanding the economic security of an enterprise, emphasizing its dual and multifaceted nature. Economic security is analyzed not only as a protective mechanism against destabilizing internal and external threats but also as a proactive driver of long-term stability, resilience, and sustainable growth of economic systems. In this sense, economic security acquires the role of both a safeguard and a strategic resource that ensures the enterprise's ability to adapt, innovate, and remain competitive in conditions of uncertainty and global transformation. The study presents a systematic review of different theoretical and applied approaches to the interpretation of economic security, highlighting its status as both an economic category and a broader interdisciplinary phenomenon. This dual perspective justifies the use of a conventionalist methodology, allowing for the integration and harmonization of diverse conceptual frameworks.

Special attention is paid to the dichotomy of “security–development” and “security–stability,” which illustrates the complexity of balancing protective measures with growth-oriented strategies. The article also considers synthetic and convergent approaches that enable the combination of different theoretical positions into a coherent system of views. Within the paradigm of limited conventionalism, the possibility of simultaneous application of competing approaches is explored, creating a flexible epistemological platform for advancing knowledge on the subject. The analysis further relies on the conventionalist concepts developed by T. Kuhn and I. Lakatos, which provide a philosophical foundation for interpreting economic security not as a static condition but as a dynamic process of conceptual evolution.

The findings suggest that each approach—whether focused on protection, resilience, adaptability, or development—contributes to the formation of a comprehensive vision of economic security. Such a vision allows for the development of practical tools and methods for its assessment, monitoring, and enhancement, ensuring that enterprises are capable of responding effectively to challenges while simultaneously building capacity for sustainable advancement. Ultimately, the article demonstrates that economic security should be understood as a systemic and integrative phenomenon that unites diverse schools of thought and creates a robust foundation for both theoretical progress and managerial practice.

Keywords: enterprise, economic security, conventionalism, convergence, development, security, competition, threats.

Стаття надійшла до редакції / Received 22.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 14.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблематика економічної безпеки в Україні полягає у поєднанні внутрішніх та зовнішніх викликів, що суттєво ускладнюють стабільність розвитку національної економіки. До ключових загроз належать: воєнна агресія Росії, що призводить до руйнування інфраструктури, втрати виробничих потужностей та людського капіталу; високий рівень тіньової економіки; корупція та слабкість інституцій, які підривають

довіру до економічної системи; залежність від імпорту енергоносіїв і нестабільність енергетичного сектору. Також вагомими проблемами є зовнішньоекономічна вразливість — залежність від кон'юнктури світових ринків і кредиторів, низький рівень інноваційної активності та повільна модернізація промисловості.

У соціально-економічному вимірі проблеми економічної безпеки посилюються зростанням безробіття, трудовою міграцією, нерівномірним регіональним розвитком та зниженням життєвого рівня населення. Усе це створює ризики для стійкості фінансової системи, збереження виробничого потенціалу й конкурентоспроможності України на світовій арені.

Стан економічної безпеки України у 2025 році визначається комплексом внутрішніх і зовнішніх викликів, головним серед яких залишаються воєнні ризики. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, економіка країни у 2024 році зросла приблизно на 2,9 %, проте у реальному вимірі ВВП досі є нижчим на понад 20 % порівняно з довоєнним рівнем. Суттєвими загрозами виступають високий рівень бюджетного дефіциту, зростання навантаження на фінансову систему, зниження обсягів інвестування, а також демографічні втрати, пов'язані з масштабною міграцією населення та скороченням робочої сили [1].

Значним викликом для економічної безпеки залишається фінансова залежність від зовнішніх партнерів. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) прогнозує збереження високої інфляції на рівні близько 13 % у 2025 році з тенденцією до поступового зниження у середньостроковій перспективі. У звітах підкреслюється, що стійкість української економіки значною мірою базується на зовнішній підтримці, тоді як внутрішні механізми відновлення потребують глибших структурних та інституційних реформ. Зокрема, пріоритетними є продовження антикорупційної політики, реформування податкової системи та створення сприятливого середовища для інвестиційної діяльності [2].

Попри наявні ризики, у перспективі простежуються певні можливості для зміцнення економічної безпеки та розвитку. Європейська комісія у своїх прогнозах зазначає, що інтеграція України у внутрішній ринок ЄС, розвиток сектору відновлюваної енергетики та диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків можуть стати ключовими факторами для зростання та зменшення залежності від міжнародної допомоги. Водночас для досягнення стійкого розвитку необхідним є баланс між фінансуванням оборонних потреб та інвестиціями у відновлення економічної та соціальної інфраструктури [3].

Економічна безпека традиційно розглядається крізь призму захищеності підприємства, регіону чи держави від ризиків, загроз і негативного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища. У такому підході акцент робиться на збереженні стабільності, запобіганні втратам та мінімізації деструктивних факторів.

Водночас сучасні дослідження пропонують розширене трактування, де економічна безпека ототожнюється з умовами для стійкого розвитку. У такому розумінні вона виступає не лише як механізм захисту, а й як інструмент забезпечення зростання конкурентоспроможності, підвищення ефективності використання ресурсів, стимулювання інновацій і адаптивності економічної системи.

Отже, економічна безпека має дуалістичний характер: з одного боку — це захист від дестабілізуючих чинників, з іншого — фундамент для поступального розвитку, який гарантує тривале та успішне функціонування економічних систем.

Своєчасне вирішення питань економічної безпеки є вкрай важливим для українських підприємств, оскільки воно передбачає її ефективне забезпечення та підтримку. Забезпечення економічної безпеки спирається, зокрема, на глибоке розуміння її сутності та на теоретичні основи, що пояснюють природу цього явища на рівні підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність дослідження економічної безпеки викликає зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проблематиці дослідження економічної безпеки багато уваги було присвячено у працях таких вітчизняних вчених: Козаченко, Ю.С. Погорелов, Є.І. Овчаренко, О.М. Ляшенко, А.М. Гуменюка, Є.М. Рудніченка та ін. Проблематика економічної безпеки підприємства останніми роками у вітчизняній науці вивчалася доволі докладно, перш за все, завдяки її актуальності, існування прогалин та «білих плям», втраті актуальності окремих положень, появі нових аспектів та напрямів у цій сфері наукових досліджень (виділення окремих підходів до її розуміння — конвергентний, комплементарний тощо), необхідності постійної уваги до поповнення та удосконалення знань з цієї тематики.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на значний прогрес у дослідженні економічної безпеки підприємства, сучасні наукові публікації вказують на ряд проблем. Передусім, існують різні дихотомічні та конкуруючі підходи до її визначення — як форма розвитку або як захищеність від загроз — що ускладнює їхнє практичне застосування та інтеграцію у єдину концепцію. Багато досліджень залишають фрагментарний характер, розглядаючи окремі аспекти безпеки, що відсутність єдиних поглядів на розуміння цього явища.

Однією з ключових проблем є недостатня увага до синтетичних та конвергентних підходів, які дозволяють поєднувати різні концепції економічної безпеки. Водночас вибір підходу часто залишається суб'єктивним та конвенційним, що ускладнює практичне використання наукових напрацювань, зокрема у

оцінюванні стану безпеки, визначенні заходів її забезпечення та застосуванні управлінських інструментів. Таким чином, сучасна проблема полягає у відсутності системного, узгодженого підходу, що забезпечував би цілісне та ефективне трактування економічної безпеки підприємства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження еволюції підходів до розуміння економічної безпеки підприємства та узгодженні взаємозв'язків між різними концепціями на засадах конвенціоналізму.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Економічна безпека підприємства може інтерпретуватися у двох площинах — теоретичній та практичній. У гносеологічному аспекті вона постає як складова сучасної сек'юритології та вимагає узгодження різних наукових підходів до її сутності та змісту. Водночас на прикладному рівні економічна безпека означає відсутність загроз і ризиків для діяльності підприємства, уникнення збитків та негативного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. У такому розумінні концепти, що пояснюють економічну безпеку, відповідають критерію фальсифікованості знання, сформульованому К. Поппером [4]. Таким чином, уточнення її природи та визначень не є самоціллю, а лише підґрунтям для забезпечення безпеки підприємства на практичному рівні.

Стан розвитку сучасної української сек'юритології свідчить про необхідність створення єдиної теоретико-методологічної основи для трактування економічної безпеки підприємства. Такою основою доцільно розглядати конвенціоналізм як епістемологічний підхід у науковому пізнанні. Конвенціоналізм походить від латинського «conventio» («договір», «угода») і ґрунтується на тому, що всі несуперечливі наукові або філософські теорії є прийнятними та не можуть визнаватися абсолютно істинними, заперечуючи інші [5, 6]. Його основоположниками вважаються Е. Мах, П. Дюгем, Е. Леруа та А. Пуанкаре [4, 6], хоча їхнє бачення міри конвенційності наукових знань відрізнялося. Наприклад, Е. Леруа обґрунтовував концепцію абсолютного конвенціоналізму, відповідно до якої всі несуперечливі теорії, що пояснюють один і той самий об'єкт, є рівноцінними.

Проте абсолютний конвенціоналізм фактично веде до гносеологічного релятивізму. Як підкреслюють Дж. Реале та Д. Антісері [5], якщо всі теорії вважаються рівноцінними й умовними, то їх об'єктивність втрачає сенс, адже сам критерій несуперечливості визначається дослідником на основі його ж категорій. Це призводить до надмірної суб'єктивізації науки та унеможливлює формування знань із ознаками об'єктивності. Ба більше, абсолютний конвенціоналізм у трактуванні Е. Леруа забезпечує лише узгодженість теоретичних побудов, але не створює практичного підґрунтя для їх використання.

Більш обґрунтовану точку зору щодо конвенціоналізму як фундаменту наукового знання та його практичного застосування висловлює А. Пуанкаре [6]. Він вважав, що ключові положення будь-якої наукової теорії не можна розглядати ні як синтетичні істини а priori, ні як точне відображення реальності а posteriori. За його концепцією, вони є, по суті, результатом домовленості між науковцями, причому єдиною обов'язковою умовою таких положень є їхня логічна несуперечливість [6]. У подальшому конвенційний характер теоретичних постулатів може бути перевірений або спростований шляхом їхньої фальсифікації (у трактуванні К. Поппера), але це не виключає можливості трактувати несуперечливі теоретичні концепції як гіпотези до моменту їхнього потенційного спростування.

Хоча історично ідея конвенціоналізму сформувалася порівняно недавно — у XIX–XX століттях, на практиці вона активно використовується в науці вже досить давно. Будь-яка галузь знань ґрунтується на певних аксіомах, які у межах цієї дисципліни приймаються як істинні без додаткових доказів (їхня необхідність та пізнавальна роль випливають, зокрема, із другої теореми К. Гегеля про неповноту формальних систем [7]) — і це зовсім не перешкоджає розвитку науки. Класична геометрія базується на аксіомах точок і прямих, арифметика спирається на аксіоми Пеано, теорія множин використовує, серед іншого, аксіому об'ємності, австрійська школа маржиналізму виходить із раціональної поведінки економічного суб'єкта. Ці аксіоми формують основу цілих галузей науки, застосовуються а priori, забезпечують отримання нових теоретичних і практичних знань, навіть без повних доказів. Таким чином, використання конвенціоналізму як теоретичного підходу для аналізу економічної безпеки не суперечить методології науки, а навпаки — сприяє інтеграції та узгодженню результатів різних досліджень.

Вважається доцільним розглядати економічну безпеку підприємства на засадах конвенціоналізму. Проте перед цим корисно коротко окреслити історичний розвиток поняття економічної безпеки як самостійної категорії, визначити специфіку економічної безпеки підприємства та її взаємозв'язок із іншими ключовими аспектами діяльності підприємства.

Для підприємств економічна безпека виступає однією з базових умов існування. Її відсутність може нівелювати фінансові досягнення (наприклад, у разі воєнних дій як актуалізованої загрози) та поставити під питання саме довгострокове функціонування підприємства. Водночас, оскільки підприємства є складовими елементами національної економіки, питання їхньої безпеки напряму впливають на стан регіональної та державної економіки загалом. Таким чином, забезпечення економічної безпеки — як на рівні окремих підприємств, так і на рівні держави — є ключовою умовою сталого розвитку та тривалого функціонування економічних систем.

Поняття економічної безпеки змінювалося з часом, поступово набуваючи більш глибокого та різнобічного змісту. У країнах Західної Європи цей термін почав використовуватися у 1970-х роках і часто трактувався досить спрощено — як економічний засіб забезпечення національної безпеки. Аналіз проблем економічної безпеки, який проводили економісти того часу, вирізнявся переходом від традиційної концепції, орієнтованої на військовий чинник, до нової парадигми. У ній економічна безпека розглядається як наслідок незалежності держави від зовнішньоекономічних впливів інших країн, причому ця незалежність формується на основі комплексу умов та чинників внутрішнього середовища, вивченню яких присвячено дослідження того періоду [4, 5].

Міжнародна практика доводить, що економічне зростання без належного забезпечення економічної безпеки зазвичай виявляється нестабільним. Так, у Бразилії в 60-х роках, у Польщі та Єгипті в 70-х, у Мексиці в 80-х, а також у Туреччині, Таїланді й Індонезії в 90-х роках ХХ ст. та в Аргентині на початку ХХІ ст. періоди підйому були відносно короткотривалими та завершувалися кризами [8, с. 27–28]. На думку А.М. Гуменюка, економічна безпека є ключовою характеристикою економіки, а отже, її розвиток має бути спрямований передусім на зміцнення безпеки [8]. Водночас повністю погодитися з такою позицією складно, адже надмірна увага до безпеки може гальмувати розвиток економічної системи. Тому економічна безпека, безумовно, є важливим чинником сталого розвитку, однак її абсолютизація є недоцільною. Вона виступає необхідною умовою функціонування та розвитку економіки, проте саме розвиток створює базу для підвищення рівня безпеки [10].

С.В. Кавун наголошує на взаємозв'язку між економічною безпекою та розвитком підприємства. На його думку, безпека господарюючих суб'єктів передбачає безперервний та збалансований розвиток, досягнутий шляхом ефективного використання ресурсів і можливостей, що забезпечує стабільну діяльність, науково-технічний прогрес, соціальний поступ та мінімізацію внутрішніх загроз [9, с.6]. Проте надмірне прагнення досягти максимальної безпеки може перетворитися на чинник, який стримує розвиток і навіть провокує нові ризики. Це створює парадокс: посилені спроби захистити систему знижують її здатність адаптуватися, уповільнюють позитивні зміни та фактично обмежують гнучкість. Якщо ж розглядати безпеку лише як стан захищеності, то розвиток виглядатиме завершеним, що неминуче веде до занепаду економічної системи. У такому випадку на міжнародному рівні економічні зв'язки або зберігатимуться лише в межах «захищених» держав, або поступово послаблюватимуться аж до їх розриву.

З іншого боку, не варто надавати економічній безпеці абсолютного пріоритету у функціонуванні економічних систем на різних рівнях. Після досягнення певного рівня безпеки подальші зусилля для її підтримки можуть навпаки уповільнювати розвиток системи. Надмірні спроби забезпечити економічну безпеку з певного моменту часу можуть суперечити навіть позитивним змінам і, як зазначено у [17], виступати як інгібітор розвитку, породжуючи ризики через ригідність системи, її низьку здатність до адаптації та відторгнення корисних трансформацій, що завжди супроводжуються певними ризиками. Парадоксально, але у такому випадку самі заходи з забезпечення економічної безпеки можуть стати чинником її зниження, оскільки обмежують адаптивні реакції системи та впровадження позитивних змін.

Економічна безпека підприємства тісно пов'язана з іншими ключовими категоріями управління, такими як конкурентоспроможність, зовнішнє середовище, ризики, загрози та сталість підприємства. Саме ці взаємозв'язки дозволяють визначити місце економічної безпеки серед інших економічних категорій, оцінити її вплив на діяльність підприємства, а також окреслити каузальні та консеквентні аспекти її функціонування.

Актуальність поняття економічної безпеки в контексті управління підприємством визначає необхідність детальнішого його дослідження та розкриття змісту. На сьогоднішній день існує кілька підходів до тлумачення економічної безпеки підприємства. Зокрема, як зазначено у [12, с. 161–162], виділяють два основні підходи: перший ґрунтується на використанні категорій «загроза» та «захищеність від загроз», тоді як другий, уникаючи прямого вживання терміну «загроза», оперує управлінськими та економічними поняттями, такими як ефективність, досягнення мети, функціонування та розвиток.

Схожу позицію висловлює І. М. Зубок [11], який аналізуючи різні концепції, дійшов висновку, що більшість із них узагальнюються двома підходами: перший пов'язаний із категорією «загроза», другий – з категорією «прибуток» [11, с. 8]. На його думку, другий підхід точніше відображає сутність економічної безпеки суб'єктів підприємництва.

Водночас, враховуючи розвиток сучасної сек'юритології в Україні, сьогодні така дихотомія в поглядах на економічну безпеку підприємства вважається дещо застарілою, оскільки сформувалася значна кількість різних підходів до її розуміння. У працях [10–14, 16] виділяють кілька підходів до її розуміння: захисний, конкурентний, процесний, гармонізаційний та інші (рис. 1). Кожен із них має власну логіку та аргументацію і може бути застосований для пояснення сутності категорії. Загалом економічна безпека має атрибутивний характер і описує стан, потреби та умови діяльності підприємства [15].

Спроби систематизувати наявні погляди на природу економічної безпеки та виробити комплексне або конвергентне її розуміння тривають. Цікавий підхід до узагальнення існуючих концепцій економічної безпеки підприємства представлено у дослідженні Є. І. Овчаренка [14]. Автор, аналізуючи наукові підходи до опису економічної безпеки, дійшов висновку, що їх можна розділити на дві принципово різні групи: 1) концепції,

що розглядають безпеку як форму розвитку; 2) концепції, які трактують безпеку як протидію загрозам для суб'єкта.

Подібну позицію відстоює О. В. Ілляшенко [15], вказуючи, що всі підходи до визначення економічної безпеки поділяються на дві категорії: захист від різноманітних загроз та забезпечення економічного розвитку підприємства. Позиції Є. І. Овчаренка та О. В. Ілляшенко є важливим внеском у сучасну вітчизняну сек'юритологію, оскільки вони конвенційно поєднують економічну безпеку підприємства з її базовим фундаментом — розвитком або загрозами. У першому випадку стан підприємства характеризується як динамічна нерівновага, де розвиток виступає одночасно основою та інструментом забезпечення безпеки в мінливому середовищі. У другому випадку фокус робиться не стільки на позитивних змінах, скільки на захисті від негативних впливів, представлених у формі загроз.

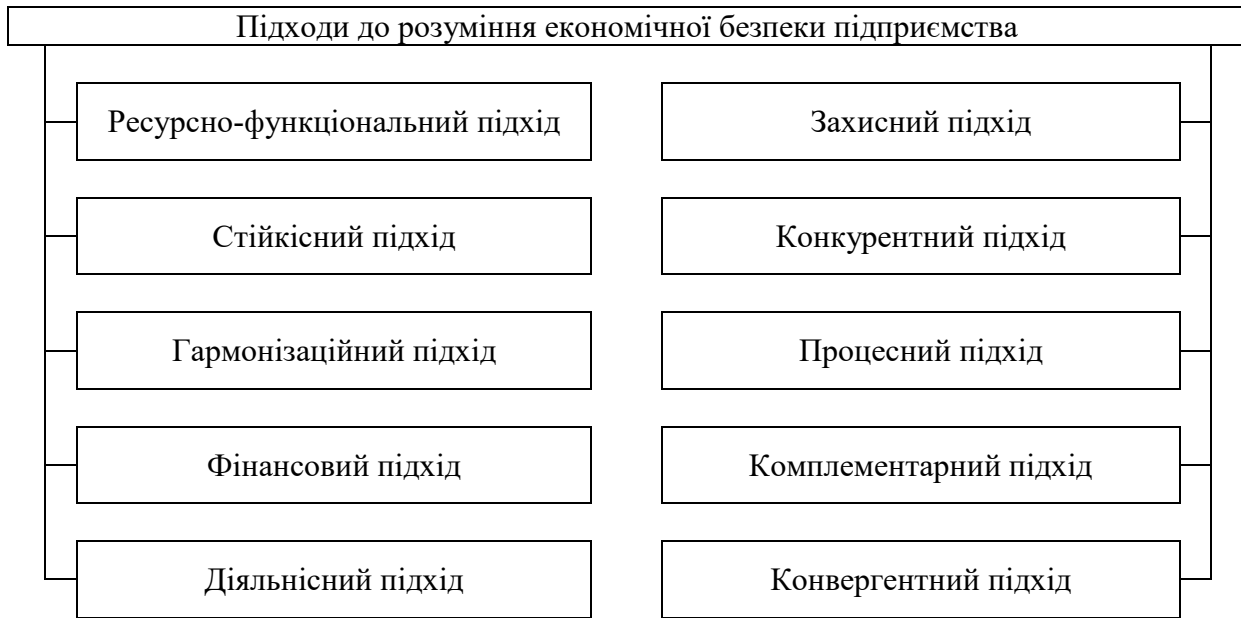


Рис 1: Підходи до розуміння економічної безпеки підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [12- 16])

Існування різних підходів до тлумачення економічної безпеки підприємства [11, 12, 13], а також різних узагальнюючих концепцій [14,18] зумовлює потребу у їхньому узгодженні та формуванні цілісного, несуперечливого погляду на це питання. Таке узгодження є необхідним, оскільки ці підходи, хоча й не є прямо суперечливими без відповідного епістемологічного підґрунтя, водночас перебувають у певній конкуренції між собою. Незважаючи на те, що окремі спеціалісти з безпекології, зокрема Л. Є. Шульженко [19], стверджують про відсутність конкуренції серед підходів до економічної безпеки, їхній зміст свідчить про існування певного суперництва, що вимагає узгодження та систематизації.

Таким чином, проведений аналіз демонструє існування кількох підходів до тлумачення економічної безпеки підприємства, кожен з яких має власне обґрунтування та специфічне розуміння цього поняття. Кожен із цих підходів є обґрунтованим і має право на існування. Наявність різних підходів не ставить під сумнів жоден із них у межах конвенціоналізму, оскільки така множинність у сучасній економічній безпекології відповідає епістемологічним засадам науки та відображає конкуренцію на рівні «науково-дослідницьких програм» І. Лакатоса [20].

Якщо розглядати існуючі підходи з ґносеологічної перспективи на основі конвенціоналізму, їхні взаємозв'язки можна описати як у межах «наукової парадигми» Т. Куна [21], так і в межах «науково-дослідницьких програм» І. Лакатоса [20]. Відмінності між підходами Т. Куна та І. Лакатоса стосовно трактувань економічної безпеки підприємства наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Співвідношення між існуючими підходами до розуміння економічної безпеки підприємства у межах концепцій Т. Куна та І. Лакатоса

Підхід зсуву наукової парадигми Т. Куна	Підхід конкуренції науково-дослідницьких програм І. Лакатоса
1. Підходи засновані на імперативних аксіоматичних поняттях 2. Підходи засновані на атрибутивних характеристиках 3. Синтетичні підходи (комплементарний, конвергентний, конвергентно-прагматичний)	1. Підходи щодо розуміння безпеки як форми економічного розвитку підприємства 2. Підходи щодо розуміння безпеки як захищеності від різноманітних загроз

Source: запропоновано автором на основі [10- 16, 20]

У контексті зсуву наукової парадигми за Т. Куном, тлумачення економічної безпеки є неоднозначним, оскільки розвиток безпекології характеризується переходом від одного підходу до іншого. При цьому вибір певного підходу до розуміння економічної безпеки фактично обмежує можливість застосування альтернативного підходу. Наприклад, одночасне трактування економічної безпеки за атрибутивними характеристиками О. В. Ілляшенко [15] як стану, процесу та характеристики ускладнює її сприйняття: суб'єкту доводиться обирати конкретний атрибут для подальшого використання.

Одним із способів подолання цієї проблеми є розвиток синтетичних підходів, що простежується у ряді досліджень [14, 15, 17]. Такі підходи передбачають конвенційне поєднання наявних точок зору на економічну безпеку підприємства, що дозволяє розширити її розуміння в межах безпекології. Синтетичний або конвергентний підхід визнається перспективним, оскільки шляхом інтеграції різних концепцій формується комплексне та цілісне уявлення про економічну безпеку підприємства, яке може слугувати основою для подальшого інструментального забезпечення її функціонування.

Якщо розглядати економічну безпеку підприємства крізь призму підходу І. Лакатоса, стає очевидним, що існує конкуренція між двома дихотомічними та найбільш поширеними поглядами на її природу: або як на форму розвитку, або як на прояв захищеності від загроз. За своєю суттю ці підходи суперечать один одному, хоча конвенційно кожен із них є внутрішньо послідовним та обґрунтованим. Водночас на теоретичному й практичному рівнях безпекології суб'єкту економічної безпеки необхідно зробити вибір щодо того, який підхід прийняти за основу. Саме цей вибір формує подальшу базу для оцінювання економічної безпеки, визначення заходів її забезпечення та вибору відповідних інструментів управління.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ НАПРАЦЮВАНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМ

У статті на засадах обмеженого конвенціоналізму А. Пуанкаре розглянуто можливість використання різних підходів до трактування сутності економічної безпеки підприємства. Це дозволило визначити взаємозв'язки між підходами, оцінити можливість їх спільного застосування та окреслити змістову узгодженість у межах конвенціональних концепцій Т. Куна та І. Лакатоса. З позицій конвенціоналізму розуміння економічної безпеки вважається суб'єктивно-конвенційним, оскільки суб'єкт економічної безпеки може обирати наявні теоретичні підходи, які або узгоджуються у межах зсуву парадигми за Куном — від жорстко обґрунтованого до синтетичного (конвергентного) трактування, або конкурують між собою, як у випадку дихотомії «безпека–розвиток» та «безпека–захищеність» за концепцією Лакатоса.

Теоретична цінність дослідження полягає в систематизації та структуризації експлейнарного базису економічної безпеки підприємства, визначенні співвідношень між його елементами та оцінці можливості їхнього спільного використання. Практична цінність полягає у створенні обґрунтованого та несуперечливого розуміння економічної безпеки, що слугує основою для розробки та застосування інструментарію її оцінки, забезпечення та підвищення.

Література

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokykh-voyennykh-ryzykiv>
2. OECD. Ukraine's economic resilience and anti-corruption reform efforts lay the foundations for recovery [Електронний ресурс]. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025. Режим доступу : <https://www.oecd.org/uk/about/news/press-releases/2025/05/ukraine-s-economic-resilience-and-anti-corruption-reform-efforts-lay-the-foundations-for-recovery.htm>
3. European Commission. European Economic Forecast, Spring 2025 [Електронний ресурс]. Brussels : European Commission, 2025. Режим доступу : https://ec.europa.eu/info/publications/economic-forecast-spring-2025_en
4. Popper K. R. The Logic of Scientific Discovery. London : Hutchinson, 1959. 513 p.
5. Reale, G., & Antiseri, D. Storia della filosofia dalle origini a oggi. Milano: Bompiani. 2009. 697 p.
6. Poincaré, H. (1952). Science and Hypothesis (G. B. Halsted, Trans.). New York: Dover Publications. 1952. 274 p.
7. Hegel, G. W. F. (2010). The Science of Logic (G. di Giovanni, Trans.). Cambridge University Press. 2010. 866 p.
8. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія. Київ: НІСД, 2014. 468 с.
9. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібн. Львів, 2011. 380 с.
10. Кавун С. В. Система економічної безпеки: методологічні та методичні засади: монографія. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2009. 300 с.

11. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навч. посіб. / Зубок М. І., Рубцов В. С., Яременко С. М. та ін. ; за заг. ред. М. І. Зубка. Київ: Промінь, 2012. 226 с.
12. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, сутність, принципи // Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип 2. С. 675–679.
13. Козаченко Г. В., Адаменко Т. М. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень. Науковий Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2015. № 1(69). С. 90–95.
14. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання: монографія. Лисичанськ: Вид-во "ПромЕнерго", 2015. 483 с.
15. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків: Мачулін, 2016. 503 с.
16. Погорелов Ю. С., Вахлакова В. В. Передумови формування конвергентно-прагматичного підходу до розуміння економічної безпеки підприємства. European cooperation: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 5(12).
17. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія. Харків: АдвАТМ, 2010. 352 с.
18. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.
19. Шульженко Л. Є. Економічна безпека стратегічного альянсу: системний підхід: монографія. Луганськ: Промдрук, 2014. 318 с.
20. Lakatos, I. (1970). *Falsification and the methodology of scientific research programmes*. In I. Lakatos & A. Musgrave (Eds.), *Criticism and the growth of knowledge* (pp. 91–196). Cambridge: Cambridge University Press.
21. Kuhn, T. S. (2012). *The structure of scientific revolutions* (4th ed.). University of Chicago Press.
22. Івченко Є. А. Трансформації системи економічної безпеки підприємства: монографія. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 420 с.

References

1. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh vysokoykh voiennykh ryzykiv ta hlobalnoi nestabilnosti [Elektronnyi resurs]. 2024. Rezhym dostupu : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokoykh-voiennykh-ryzykiv>
2. OECD. Ukraines economic resilience and anti-corruption reform efforts lay the foundations for recovery [Elektronnyi resurs]. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025. Rezhym dostupu : <https://www.oecd.org/uk/about/news/press-releases/2025/05/ukraine-s-economic-resilience-and-anti-corruption-reform-efforts-lay-the-foundations-for-recovery.htm>
3. European Commission. European Economic Forecast, Spring 2025 [Elektronnyi resurs]. Brussels : European Commission, 2025. Rezhym dostupu : https://ec.europa.eu/info/publications/economic-forecast-spring-2025_en
4. Popper K. R. The Logic of Scientific Discovery. London : Hutchinson, 1959. 513 p.
5. Reale, G., & Antiseri, D. Storia della filosofia dalle origini a oggi. Milano: Bompiani. 2009. 697 p.
6. Poincaré, H. (1952). Science and Hypothesis (G. B. Halsted, Trans.). New York: Dover Publications. 1952. 274 p.
7. Hegel, G. W. F. (2010). The Science of Logic (G. di Giovanni, Trans.). Cambridge University Press. 2010. 866 p.
8. Humeniuk A. M. Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty: monohrafiia. Kyiv: NISD, 2014. 468 s.
9. Moiseienko I. P., Marchenko O. M. Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: navch. posibn. Lviv, 2011. 380 s.
10. Kavun S. V. Systema ekonomichnoi bezpeky: metodolohichni ta metodychni zasady: monohrafiia. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU, 2009. 300 s.
11. Ekonomichna bezpeka subiektiv pidpriemnytstva: navch. posib. / Zubok M. I., Rubtsov V. S., Yaremenko S. M. ta in. ; za zah. red. M. I. Zubka. Kyiv: Promin, 2012. 226 s.
12. Prus N. V. Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: poniattia, sutnist, pryntsypy // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. 2014. Vyp 2. S. 675–679.
13. Kozachenko H. V., Adamenko T. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: analiz naiavnykh vyznachen. Naukovyi Visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. 2015. № 1(69). S. 90–95.
14. Ovcharenko Ye. I. Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: formuvannia ta tsilepokladannia: monohrafiia. Lysychansk: Vyd-vo "PromEnergo", 2015. 483 s.
15. Illiashenko O. V. Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia. Kharkiv: Machulin, 2016. 503 s.
16. Pohorelov Yu. S., Vakhlova V. V. Peredumovy formuvannia konverhentno-prahmatychnoho pidkходу do rozuminnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. European cooperation: elektron. nauk. fakhove vyd. 2016. № 5(12).
17. Pohorelov Yu. S. Pryroda, rushiini syly ta sposoby rozvytku pidpriemstva: monohrafiia. Kharkiv: AdvATM, 2010. 352 s.
18. Liashenko O. M. Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: monohrafiia. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2011. 400 s.
19. Shulzhenko L. Ye. Ekonomichna bezpeka stratehichnogo aliansu: systemnyi pidkhid: monohrafiia. Luhansk: Promdruk, 2014. 318 s.
20. Lakatos, I. (1970). Falsification and the methodology of scientific research programmes. In I. Lakatos & A. Musgrave (Eds.), *Criticism and the growth of knowledge* (pp. 91–196). Cambridge: Cambridge University Press.
21. Kuhn, T. S. (2012). The structure of scientific revolutions (4th ed.). University of Chicago Press.
22. Ivchenko Ye. A. Transformatsii systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia. Sievierodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2018. 420 s.